

**МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВА ТА ДИЗАЙНУ
кафедра мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін**

«
ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор, професор

Костянтин ГРОМОВЕНКО

«31» серпня 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

НД 1. ФІЛОСОФІЯ

(назва навчальної дисципліни)

Галузь

08- Право

(шифр і назва напряму підготовки)

Спеціальність:

081-Право

(шифр і назва спеціальності)

Назва освітньої програми:

Право

Факультет права, економіки та кібербезпеки

(назва інституту, факультету)

Ступінь вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень):

третій (перший освітньо-науковий рівень) доктор філософії

ОДЕСА
2021 рік

Робоча програма навчальної дисципліни забезпечення оволодіння загальнонауковими компетенціями та універсальними навичками дослідника **Філософія** для здобувачів наукового ступеня доктора філософії за спеціальностями: **081 – Право**

«27» серпня 2021 року. – 20с.

Розробник:

доцент кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін,
к. філ. н., доцент

(підпис)

Ігор ШАМСА
(прізвище та ініціали)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри
мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін

Протокол № 1 від «30» серпня 2021 року

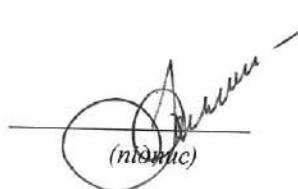
Завідувач кафедри
д.ю.н., професор

(підпис)

Альбіна ОВЧИННИКОВА
(прізвище та ініціали)

«30» серпня 2021 р.

Гарант освітньої програми
д.ю.н., професор

(підпис)

Денис МАНЬКО
(прізвище та ініціали)

«30» серпня 2020 р.

Схвалено Вченого радою Міжнародного гуманітарного університету

Протокол № 1 від «31» серпня 2021 року

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 4	Галузь знань: 08 Право	Обов'язкова	
Модулів – 2	Спеціальність: 081 Право	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання <i>реферат</i> (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 120		1-й	2-й
Тижневих годин		1-й	1-й
- для денної форми навчання: аудиторних – 7,5 самостійної роботи – 7,5;		20 год.	20 год.
- для заочної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи – 18.		4 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	10 год.
		2 год.	2 год.
		Лабораторні	
		немає	
		Самостійна робота	
		30 год.	30 год.
		54 год.	54 год.
		Індивідуальні завдання: <i>реферат</i>	
		Вид контролю:	
		залік	іспит
		залік	іспит

Філософські знання необхідні фахівцям будь-якого профілю, вони покликані розвинути загальнотеоретичну та методологічну культуру науковця, виробити в нього потребу й бажання логічно мислити, формувати вміння вибірково ставитися до всезростаючого обсягу наукової інформації. Оволодіння філософськими поняттями пов'язано з переборюванням догматичних методів мислення, удосконаленням творчих здібностей, потрібних для становлення особи як науковця, викладача, вихователя молоді.

Відповідно до вимог програми з філософії передбачено такі форми роботи як читання лекцій, самостійне ознайомлення з першоджерелами, філософською літературою, підготовка до семінарів, написання та захист рефератів, здача заліку та іспиту.

До іспиту допускаються ті здобувачі, які прослухали курс лекцій, приймали участь в семінарах і отримали оцінки, здали залік, написали реферат, захистили його та одержали позитивну оцінку.

Мета. Курс «Філософія» для здобувачів наукового ступеня доктора наук повинен забезпечити засвоєння специфіки філософського осягнення світу, сприяти формуванню високої світоглядно-методологічної культури, сприяти розвитку теоретичних настанов щодо інтеграції наукового знання, формуванню універсалізму дослідника, що працює в сучасних міждисциплінарних наукових галузях.

Виходячи з цього, завданнями курсу є:

- знайомство аспірантів з фундаментальними складовими історії та філософії науки;
 - історією виникнення та розвитку наукових програм в контексті розвитку культури і філософії;
 - структурою наукового знання і динамікою його розвитку;
 - факторами соціокультурної детермінації пізнання, науковою етикою;
 - специфікою дисциплінарних і міждисциплінарних досліджень;
 - стратегіями наукового пошуку і наукового дослідження на сучасному етапі розвитку науки.
- Мова навчання – українська.

2. Вимоги до результатів навчання та компетенції, які планується сформувати

У процесі реалізації програми дисципліни «Філософія» формуються наступні компетентності із передбачених освітньо-науковою програмою:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної діяльності, у тому числі дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.

Загальні компетентності

- ЗК-1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК-2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК-5. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- ЗК-7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

Спеціальні (фахові) компетентності

- ФК-1. Здатність розв'язувати комплексні проблеми у галузі професійної та/або дослідницької діяльності.
- ФК-2. Здатність до застосування концептуальних та методологічних знань в науково-дослідній роботі та предметній сфері наукових досліджень.
- ФК-3. Здатність до вирішення наукових проблем та завдань у сфері дослідження.
- ФК-4. Здатність розробляти методологію наукового дослідження у відповідній галузі знань.
- ФК-5. Здатність планувати та організовувати дослідницьку діяльність.
- ФК-7. Здатність формувати та обґрунтовувати гіпотези на основі теоретико-методологічного аналізу з предметної сфери наукового дослідження.
- ФК-8. Здатність до критичного аналізу досліджень різних науковців з предметної сфери наукового пошуку.
- ФК-10. Здатність використовувати прийоми системного аналізу результатів досліджень.
- ФК-12. Здатність до генерування ідей та створення нових знань у сфері дослідження.
- ФК-13. Здатність до проведення досліджень на глобальному рівні з використанням іноземних наукових джерел та бібліографічних баз.

Навчальна дисципліна «Філософія» забезпечує досягнення програмних результатів навчання (РН), передбачених освітньо-науковою програмою:

- ПРН-1. Використовувати та розуміти категоріальний апарат з предметної області досліджень.
- ПРН-3. Знати принципи та прийоми системного аналізу результатів досліджень.
- ПРН-9. Використовувати понятійно-категоріальний апарат, теоретико-методологічні засади та методичні прийоми для обґрунтування проблем та подальшого розвитку наукових досліджень з предметної сфери фундаментального та/або прикладного спрямування.
- ПРН-10. Організовувати, планувати та виконувати наукові дослідження фундаментального та/або прикладного спрямування.
- ПРН-14. Переосмислювати наявне та створювати нове цілісне уявлення, пропонувати та обґрунтовувати гіпотези на основі теоретико-методологічного аналізу з предметної сфери наукового дослідження.

ПРН-17. Узагальнювати результати власних досліджень, надавати та обґрунтовувати власні пропозиції з предметної сфери дослідження.

Заплановані результати навчання за навчальною дисципліною

Знання:

1. Знати принципи та прийоми системного аналізу результатів досліджень;
2. Глобальні тенденції зміни наукової картини світу;
3. Світоглядні, методологічні та загально філософські підстави сучасного наукового знання;
4. Основні проблеми, пов'язані з впливом науки і техніки на розвиток сучасної цивілізації та культури.

Розуміння:

5. Основних філософських проблем (буття, свідомість, цінність, матерія, людина, суспільство, природа, практика, свобода, пізнання) та специфіку їх трактування в різних філософських школах;
6. Взаємозв'язку та взаємовідношення духовного і тілесного, біологічного і соціального начала в людині, умов формування особистості, її свободи, відповідальності за збереження життя, природи, культури;
7. Особливостей сучасної філософії, її плюралізм, основні способи осмислення епохи технічного розвитку та існування людини в природі.

Застосування знань (вміння):

8. Мислити на теоретичному рівні, володіти методами пізнання та творчої діяльності;
9. Творчо, критично осмислювати явища і процеси навколошньої дійсності, конструктивно і аргументовано відстоювати та захищати власні світоглядні переконання, життєву і громадянську позицію;
10. Практично застосовувати отримані знання для вирішення професійних завдань, розробки соціальних, економічних та інших проектів, організації відношень між людьми;
11. Вести діалог та полілог як засоби вирішення сучасних соціальних, етичних, екологічних та інших проблем.
12. Здатність застосовувати філософські знання в дослідженні проблем тієї чи іншої галузі науки.

Аналіз:

13. Упорядковувати набуті знання у вигляді есе з основних філософських проблем.

Оцінювання:

14. Аргументовано вибирати предметні області майбутніх досліджень.

3. Програма навчальної дисципліни

ТЕМА 1. Вступ. Філософські та загальнотеоретичні проблеми науки. Наука і культура.

Зміст теми. Філософія та наука. Співвідношення та взаємозв'язок філософії та науки. Функції та роль філософії в науковому пізнанні. Наукова картина світу та етапи її розвитку: докласичний, класичний, некласичний та постнекласичний етап.

Різноманіття форм знання. Поняття «знання». Співвідношення знання і інформації. Проблема класифікації форм знання. Соціокультурне знання. Будене знання. Міфологічне знання. Релігійне знання. Художньо-образна форма знання. Особистісне знання.

Пізнання як предмет філософського аналізу. Гносеологія та епістемологія. Джерела пізнання. Сенсуалізм і раціоналізм. Можливості і межі пізнання. Інтерпретація. Творчість. Форми наукового пізнання: проблема, факт, гіпотеза, теорія, науково-дослідницька програма. Роль інформаційних технологій в сучасній науці. Особливості комп'ютерізації наукового пізнання.

Аксіологічні проблеми науки. Пізнання і цінності. Проблема співвідношення істинності та цінності. Ціннісні орієнтації вченого: різноманіття особистісних мотивацій і ціннісних орієнтацій. Естетичні критерії наукового пошуку. Свобода наукового пошуку і соціальна відповідальність вченого. Етика науки.

Взаємозв'язок науки і культури. Форми соціокультурної обумовленості наукового пізнання. Наука в загальному культурному проекті.

ТЕМА 2. Загальнотеоретичні та методологічні основи наукового пошуку.

Зміст теми. Пізнання як предмет філософського аналізу. Джерела пізнання. Чуттєвий досвід і раціональне мислення: їх основні форми та способи взаємодії. Сенсуалізм і раціоналізм Джерела пізнання. Сенсуалізм і раціоналізм. Можливості і межі пізнання.

Особливості наукового пізнання. Критерії науковості. Особливості мови науки. Наука як діяльність з виробництва знань. Особливості науки як системи знань. Критерії науковості. Проблема демаркації.

Загальнонаукові принципи та методи наукового дослідження. Методи і форми наукового пізнання. Поняття методу і методології наукового пізнання. Загально-логічні методи: аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання. Методи емпіричного рівня пізнання: спостереження, експеримент. Методи теоретичного пізнання. Дескриптивний метод. Дефініція як методологічна операція. Основні форми наукового пізнання. Проблема. Факт. Гіпотеза. Теорія. Концепція.

Понятійно-категоріальний апарат наукового дослідження. Слово. Поняття. Термін. Наукова категорія.

ТЕМА 3. Антична філософія: зародження принципів раціонального пізнання. Схоластична методологія Середньовіччя.

Зміст теми. Деміфологізація і раціоналізація мислення у Давній Греції. Головні категорії античного мислення: Космос, Фюзис, Логос, Ейдос, Еtos. Філософування і антична протонаука. Мілеська школа: уявлення про Архе. Зародження математичної раціоналізації в філософії Піфагора. Поняття Логосу у Геракліта Ефеського та його значення для раціоналізації мислення. Співвідношення буття та істинного мислення в філософії Парменіда. Апорії Зенона як приклад доктринального та аргументованого мислення. Теорія пізнання в атомістичній філософії Демокріта. Релятивізм, конвенціоналізм та агностицизм у софістів. Майєвтика, діалектика, іронія Сократа як шляхи пошуку істини. Метод пізнання Платона. Аристотель як систематизатор античної науки. Логіка і епістемологія Аристотеля. Розробка методів науково-емпіричного дослідження в філософії Аристотеля.

Логіко-епістемологічна проблематика у пізній грецькій та римській філософії. Заперечення поняття у кінізмі. Епікуреїзм: фізика, логіка, етика. Стоїцизм: класифікація наук, логіка, етика. Скептицизм: поняття «епохе» та «тропи проти докторів». Неоплатонізм і теоретична думка раннього середньовіччя.

Особливості методу схоластичної філософії: діалектика, логіка, екзегетика. Співвідношення віри і розуму як одна з головних проблем схоластики. Іоанн Скотт Еріугена про розум і одкровення. Ансельм Кентерберійський та його докази буття Бога. Екзегетика, діалектика та концептуалізм П'єра Абеляра. Спор про універсалії: реалізм, номіналізм, концептуалізм. Фома Аквінський про гармонію віри та розуму. Гносеологія томізму. Номіналізм Вільяма Оккама. «Бритва Оккама». Дунс Скот про розмежування філософії і теології. Вплив схоластичної філософії на подальший розвиток європейської теоретичної думки.

ТЕМА 4. Філософія Нового часу: створення методології наукового пізнання.

Зміст теми. Копернік, Браге, Кеплер, Галілей: початок наукової революції. Загальна характеристика експериментальної науки Нового часу. Філософське значення творчості Ісаака Ньютона. Емпіризм і раціоналізм як напрямки в теорії пізнання Нового часу. Френсіс Бекон та принципи експериментального природознавства. Раціоналізм Декарта та правила наукового методу. Вчення про пізнання Бенедикта Спінози. Метафізика і гносеологія Готфріда Лейбніца. Номіналізм, конвенціоналізм та сенсуалізм Томаса Гобса. Епістемологія і критики пізнання Джона Локка. Ідеалістичний емпіризм у вчені Джорджа Берклі. Агностицизм Девіда Юма.

Значення ідей Нового часу для подальшого розвитку науки.

ТЕМА 5. Німецька філософія як завершальний етап становлення класичної методології.

Зміст теми. Загальні риси класичної німецької філософії. Трансцендентальна філософія Іммануїла Канта: метафізика і наука. І.Кант про чуттєве споглядання і категорії розуму. Агностицизм І.Канта: паралогізми і антиномії чистого розуму. «Науковчення» та ідеалістичне пояснення пізнання у Йогана Готліба Фіхте. Натурфілософія і вчення про пізнання Ф.Шеллінга. Філософія духа, логіка і діалектика Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля. Феноменологія духа Г.В.Ф.Гегеля: свідомість, самосвідомість, розум. Наука логіки Г.В.Ф.Гегеля: буття, сутність, поняття. Раціоналістичний оптимізм філософії Гегеля та її вплив на розвиток світових філософських систем. Антропологічний матеріалізм та критика релігійної свідомості Людвіга Фейербаха. Історичне значення німецької класичної філософії.

Діалектичний матеріалізм К.Маркса як остання спроба створення універсальної методології.

ТЕМА 6. Некласична наука: особливості картини світу, гносеологія, методологія.

Зміст теми. Вплив відкриттів в галузі природничих наук на формування некласичної картини світу (Ч. Дарвін, Д. Максвелл, М. Планк, А. Ейнштейн, Н. Бор, Д. Чедвік та інші).

Поняття некласики. Некласична картина світу та її основні характеристики. Некласична онтологія. Некласична культура мислення. Некласична наука. Антифундаменталістська та антиуніверсалістська методологічна програма. Криза очевидності. Конструктивізм як характерна риса некласичної науки. Зміна критеріїв науковості.

Соціокультурна обумовленість епістемологічних практик.

Некласичний тип наукової раціональності. Релятивізація основ класичного пізнання. Соціокультурна обумовленість епістемологічних практик. Значимість суб'єктної складової наукового пошуку. Irrационалізм як альтернатива раціональності та класичній логіці. Перегляд суб'єкт-об'єктних відносин в гносеології та методології.

ТЕМА 7. Становлення та проблеми методології суспільних та гуманітарних наук.

Зміст теми. О. Конт та становлення соціології як науки про суспільство; Е. Дюркгейм: перегляд позитивного методу; Г. Зиммель: методологічне значення поняття «взаємодія»; суспільство як «соціальна тканина»; М. Вебер: розуміюча соціологія; методологічне значення поняття «ідеальний тип»; значення ціннісних установок дослідника при вивченні суспільних явищ; Т. Парсонс: структурно-функціональний підхід при вивчені соціального; Ю. Габермас та спроба перегляду класичної раціональності; поняття «інструментального» та «комунікативного» розуму; інтерсуб'єктивна, процедурна раціональність та аргументація. Н. Луман та новий етап системного аналізу при вивчені суспільства; поняття аутопоєсіса соціальної системи.

Становлення проблематики гуманітарного пізнання. Д. Віко: переосмислення суб'єкт-об'єктних відносин в гуманітарному знанні. І. Гердер як представник нової історичної свідомості. Ф. Шлейермахер: текст і мистецтво його інтерпретації як базова пізнавальна процедура гуманітарних наук. Баденська школа неокантіанства і проблема захисту науковості гуманітарного знання (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт). Номотетичні та ідеографічні науки. Роль цінності та оцінки в гуманітарних науках. Е. Касірер: поняття «символічна форма»; символ як апріорна форма свідомості. Становлення герменевтики як теорії інтерпретації. Філософія діалогу як філософія зустрічі.

ТЕМА 8. Філософія науки як науковий напрямок та його розвиток в XIX – першій половині ХХ ст.

Зміст теми. Формування та розвиток позитивізму як відмова від умоглядності натурфілософських поглядів на світ. Співвідношення науки та філософії згідно позитивістському методу. Закон «трьох стадій» О.Конта. «Позитивна» методологія.

Особливості методологічного підходу емпіріокритицизму (махізму). Неопозитивісти та їх розуміння завдань філософії. Програма очищення мови науки. Принцип верифікації знання. Постпозитивізм як критичний раціоналізм.

Прагматизм: Ч. Пірс, У. Джеймс, Дж. Дьюї, Дж. Г. Мід. Методологічні установки прагматизму.

Е. Гуссерль як засновник феноменології. Критика класичного раціоналізму. Значимість загальнокультурного сенсу науки та наукової діяльності. Поняття «життєвий світ». Лозунг «Назад, до самих речей!». Поняття «феноменологічна редукція» та «епохе». Поняття «інтерсуб'єктивність». Значення ідей Е. Гуссерля для подальшого розвитку філософії та науки.

Тема 9. Філософія науки в другій половині ХХ ст.

Зміст теми. Постпозитивізм як реакція на вузький емпіризм позитивізму та неопозитивізму. К. Поппер: принцип фальсифікації знання; органічний зв'язок теоретичного та емпіричного рівня наукового знання.

Аналітична філософія та її основні напрями. Г. Фреге: розрізнення між смыслом та значенням. Дж. Мур: метод смыслового значення мови. Б. Рассел: види знань; метод «логічного аналізу». Логіко-філософська концепція Л. Вітгенштейна: два етапи творчості; «Логіко-філософський трактат» - модель «мова – логіка – реальність»; розуміння, роль та значення філософії; «Філософські дослідження» - мовні акти та дійсність; метод мовних ігор.

Антіпозитивістський напрямок філософії науки. О. Койре та його ідея не кумулятивного розвитку науки. І. Лакатос: методологія дослідницьких програм. Т. Кун: парадигмальний розвиток науки. Ст. Тулмін: еволюція матриці розуміння. Дж. Холтон: тематичний аналіз науки. П. Фейерабенд: методологічний анархізм.

Тема 10. Філософія постмодернізму. Постнекласика.

Зміст теми. Принцип «Іншого» як умовне позначення практик існування та взаємодії в постмодерністський період. Вихід за межі особистісного досвіду та індивідуальної суб'єктивності як логіко-методологічна проблема.

Основні поняття філософії постмодернізму: постметафізичне мислення, постмодерністська чутливість, смерть суб'єкта, смерть автора, інший, метанаррація, логоцентризм, дискурс, пустий знак, різома, симулякр, воскресіння суб'єкта, хаосмос, складка.

Структурализм та постструктуралізм: пізнавальні практики та основні категоріальні елементи. К. Леві-Стросс як засновник нової філософської концепції, увага до мови, текстів та їх структур, людських відносин, форм і типів суспільної свідомості. Ж.Дерріда: деконструкція як поняття і як метод. М.Фуко: метод археології, генеалогія, дискурс. Ж. Дельоз: зв'язок теорії мислення з теорією бажань; випадковий характер суб'єктивності, антидіалектика та антигегельянство. Структурний психоаналіз Ж. Лакана.

Синергетика як метод та нова наукова парадигма. Самоорганізація складної системи / середовища різної природи. Нелінійність. Соціальна нелінійність. Нелінійне середовище. Нелінійне мислення. Зв'язок процесу глобальної революції з екологією, економікою і соціально-гуманітарними науками. Зміна поглядів на роль випадковості. Синергетика Г. Хакена: параметри порядку, кругова причинність. Режими з загостренням С. Курдюмова. Психосинергетика та її місце в постнекласиці.

Наука в суспільстві, що рухається до сталого розвитку. Поняття “сталий розвиток”. Основні підходи до тлумачення сталого розвитку. Основні принципи сталого розвитку. Проблемне поле досліджень в річищі сталого розвитку.

4. Структура навчальної дисципліни

1 курс 1 семестр

1 курс 2 семестр

Модуль 2

Модуль 2									
Тема 6. Некласична наука: особливості картини світу, гносеологія, методологія.	12	4	2		6	12			12
Тема 7. Становлення та проблеми методології суспільних та гуманітарних наук.	12	4	2		6	12	2		10
Тема 8. Філософія науки як науковий напрямок та його розвиток в XIX – першій половині ХХ ст.	12	4	2		6	12	2		10
Тема 9. Філософія науки в другій половині ХХ ст.	12	4	2		6	12		2	10
Тема 10. Філософія постмодернізму. Постнекласика.	12	4	2		6	12			12
Усього годин	60	20	10		30	60	4	2	54
ВСЬОГО	120	40	20		60	120	8	4	108

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми семінару	Кількість годин дenna/заочна
1.	Наукова картина світу та етапи її розвитку.	2 / -
2.	Особливості наукового пізнання.	2 / -
3.	Логіко-епістемологічна проблематика у пізній грецькій та римській філософії	2 / -
4.	Раціоналізм Декарта та правила наукового методу.	2 / -
5.	Залікове заняття.	2 / 2
6.	Основні напрями філософії XIX - першої половини ХХ ст. та їх методологічні підходи.	2 / -
7.	Методи комунікативної філософії.	2 / -
8.	Доповіді за темами рефератів та їх обговорення.	2 / -
9.	Доповіді за темами рефератів та їх обговорення.	2 / 2
10.	Доповіді за темами рефератів та їх обговорення.	2 / -
Разом		20 / 4

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин дenna/заочна
1	Тема 1. Філософські проблеми науки. Наука і культура. <ol style="list-style-type: none"> 1. Співвідношення та взаємозв'язок філософії та науки. 2. Проблема співвідношення істинності та цінності. 3. Свобода наукового пошуку і соціальна відповідальність вченого. 4. Соціокультурна обумовленість наукового пізнання. 5. Наука в загальному культурному проекті. 	6 / 10
2	Тема 2. Загальнотеоретичні та методологічні основи наукового пошуку. <ol style="list-style-type: none"> 1. Пізнання як предмет філософського аналізу. 2. Особливості наукового пізнання. Критерії науковості. Емпіричний та теоретичний рівень пізнання. 3. Загальнонаукові принципи та методи наукового дослідження. 	6 / 10
3	Тема 3. Антична філософія: зародження принципів раціонального пізнання. Схоластична методологія Середньовіччя. <ol style="list-style-type: none"> 1. Раціоналізація мислення у Давній Греції. Зародження протонаукового мислення в філософії досократиків (Геракліт, Піфагор, Зенон, Демокріт). 2. Особливості методу схоластичної філософії: діалектика, логіка, екзегетика. Гносеологія томізму. 3. Подальший вплив філософії античності та середньовіччя на розвиток наукової думки.. 	6 / 12
4	Тема 4. Філософія Нового часу: створення методології наукового пізнання. <ol style="list-style-type: none"> 1. Початок наукової революції (праці М. Коперніка, Т. Браге, Й. Кеплера, Г. Галілея). Загальна характеристика експериментальної науки Нового часу. Філософське значення творчості Ісаака Ньютона. Формування механістичної картини світу. 2. Емпіризм і раціоналізм як напрямки в теорії пізнання Нового часу. Френсіс Бекон та принципи експериментального природознавства. 3. Основні методологічні підходи в філософії Нового часу: математизація знання, номіналізм, конвенціоналізм, сенсуалізм, ідеалістичний емпіризм, 	6 / 12

	агностицизм, скептицизм.	
5	<p>Тема 5. Німецька філософія як завершальний етап становлення класичної методології.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. «Науковчення» та ідеалістичне пояснення пізнання у Йогана Готліба Фіхте. 2. Натурфілософія і вчення про пізнання Ф.Шеллінга. 3. Антропологічний матеріалізм та критика релігійної свідомості Людвіга Фейєрбаха. 4. Діалектичний матеріалізм К.Маркса як остання спроба створення універсальної методології. 	6/10
6	<p>Тема 6. Некласична наука: особливості картини світу, гносеологія, методологія.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Некласична наука. Антифундаменталістська та антиуніверсалістська методологічна програма. Криза очевидності. 2. Конструктивізм як характерна риса некласичної науки. Зміна критеріїв науковості. 4. Соціокультурна обумовленість епістемологічних практик. 	6/12
7	<p>Тема 7. Становлення та проблеми методології суспільних та гуманітарних наук.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Становлення проблематики гуманітарного пізнання. 2. Поняття «символічна форма»; символ як априорна форма свідомості. 3. Становлення герменевтики як теорії інтерпретації. 4. Філософія діалогу. 	6/10
8	<p>Тема 8. Філософія науки як науковий напрямок та його розвиток в XIX – першій половині ХХ ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Прагматизм: Ч. Пірс, У. Джеймс, Дж. Дьюї, Дж. Г. Мід. Методологічні установки прагматизму. 2. Е. Гуссерль як засновник феноменології. Поняття «феноменологічна редукція» та «епохе». Значення феноменології для подальшого розвитку філософії та науки. 	6/10
9	<p>Тема 9. Філософія науки в другій половині ХХ ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Постпозитивізм як реакція на вузький емпіризм позитивізму та неопозитивізму. 2. Принцип фальсифікації знання. 	6/10
10	<p>Тема 10. Філософія постмодернізму. Постнекласика.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Структуралізм та постструктуралізм: пізнавальні практики та основні категоріальні елементи. 2. Синергетика як метод та наукова парадигма. 3. Наука в суспільстві, що рухається до сталого розвитку. 	6/12
	Разом	60 / 108

7. Індивідуальні завдання

Відповідно до навчального плану, здобувачі освітньо-наукової програми «Право» виконують реферат з дисципліни «Філософія» на одну із запропонованих тем.

Реферат повинен мати титульний лист, вступ, основні розділи (2–4), висновки, список використаних джерел. Цитати, фактичні і статистичні матеріали, наведені в тексті, обов'язково мають супроводжуватися посиланнями на використані джерела.

При написанні реферату слід дотримуватися наступних вимог:

1. Обов'язковою умовою написання реферату є план, що складається не менше, ніж з 3-х пунктів, а також вступ та висновки, які повинні виражати власне ставлення здобувача до обраної теми.
2. Робота має мати обсяг не менш 10-ти друкованих сторінок тексту
3. Друкування тексту - за допомогою комп'ютера здійснюється через 1,5 міжрядкових інтервали, 14 кегль, шрифт Times New Roman. Поля: зліва - 30 мм; праворуч - 10-15 мм; вгорі і знизу - 20 мм;
4. Усі сторінки, окрім титульної мають бути пронумеровані (якщо в рефераті є додатки, то вони не підлягають нумерації).
5. Літературних джерел повинно бути використано не менше 6-7.

Теми рефератів:

1. Філософія як форма людського самовизначення в світі.
2. Відношення “людина–світ” як предметне поле філософії.
3. Філософія в системі духовної культури.
4. Філософія і право.
5. Філософія мови: актуальні проблеми.
6. Проблема співвідношення філософії і науки в сучасних філософських системах.
7. Наука як об'єкт філософського дослідження.
8. Соціокультурні фактори розвитку науки.
9. Аксіологічні проблеми науки.
10. Етика та праксеологія науки.
11. Свобода наукового пошуку та соціальна відповідальність науковця.
12. Наука як соціокультурний феномен.
13. Наукове знання як система, його особливості і структура.
14. Наука і мораль.
15. Зародження і розвиток класичної науки.
16. Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання.
17. Функції філософії в науковому пізнанні.
18. Наукова картина світу та її еволюція.
19. Гносеологічні аспекти досократичних шкіл античної філософії.
20. Теорія пізнання класичного періоду античної філософії.
21. Логіко-епістемологічна проблематика у пізній грецькій та римській філософії.
22. Особливості методу схоластичної філософії: діалектика, логіка, екзегетика.
23. Співвідношення віри і розуму як одна з головних проблем схоластики.
24. Ансельм Кентерберійський та його докази буття Бога.
25. Схоластичний спор про універсалії: реалізм, номіналізм, концептуалізм.
26. Фома Аквінський про гармонію віри та розуму.
27. Вплив схоластичної філософії на подальший розвиток європейської теоретичної думки.
28. Загальна характеристика експериментальної науки Нового часу.
29. Коперник, Браге, Кеплер, Галілей: початок наукової революції.
30. Філософське значення творчості Ісаака Ньютона та її вплив на наукову парадигму Нового часу.

31. Емпіризм в теорії пізнання Нового часу (Ф.Бекон, Т.Гоббс, Дж.Локк).
32. Раціоналізм як напрямок в теорії пізнання Нового часу.
33. Суб'єктивний ідеалізм та агностицизм як напрямки в філософії Нового часу.
34. Трансцендентальна філософія Іммануїла Канта: метафізика і наука.
35. «Науковчення» та ідеалістичне пояснення пізнання у Йогана Готліба Фіхте.
36. Філософія духа, логіка і діалектика Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля.
37. Раціоналістичний оптимізм філософії Гегеля та її вплив на розвиток світових філософських систем.
38. Антропологічний матеріалізм та критика релігійної свідомості Людвіга Фейєрбаха.
39. Історичне значення німецької класичної філософії.
40. Теоретичні передумови марксистської філософії.
41. Діалектика абстрактного і конкретного, історичного і логічного у марксистській теорії пізнання.
42. Основне питання філософії та проблеми його вирішення.
43. Суспільне буття та суспільна свідомість, їх співвідношення і форми.
44. Зв'язок пізнання з предметно-практичною діяльністю людини і суспільства.
45. Діалектико-матеріалістичне розуміння історії.
46. Концепція “феноменологічної філософії науки” Е.Гуссерля.
47. Радикальний феноменалізм Е.Маха.
48. Філософія науки А. Пуанкаре.
49. Об'єктивність, ціннісні судження та вибір теорії у Т.Куна.
50. Концепція науки К.Поппера як переломний пункт в розвитку позитивізму.
51. Натуралістична концепція філософії науки У. Куайна.
52. Людина як природний і культурний феномен.
53. Соціальний простір і час.
54. Феномен несвідомого, його природа і функції.
55. Детермінізм та індетермінізм як філософські концепції.
56. Пізнання як творчість.
57. Раціональні і нераціональні форми пізнання.
58. Концепція “відкритого суспільства” К. Поппера.
59. Суттєві риси інформаційного суспільства.
60. Концепції громадянського суспільств: ідейні витоки і основні етапи формування.
61. Філософські проблеми взаємодії суспільства і природи.
62. Екологічні проблеми сьогодення.
63. Парадокси і наслідки сучасної технологічної революції.
64. “Ідея права” в контексті неоканітанства та неогегельянства.
65. Відповідальність як філософська та юридична проблеми.
66. Природа влади в соціально-філософській традиції.
67. Особливості науки постнекласичного етапу: як пізнавальної діяльності, як системи знань, як культурного феномена, як соціального інституту.
68. Питання етики в постнекласичній науці.
69. Человекомерність культури - філософсько-методологічний аспект.
70. Наукова картина світу як складова основ наукового пізнання в кінці ХХ. - поч. ХХІ ст.
71. Ідеали і норми наукового дослідження і їх трансформація до початку ХХІ ст.
72. Глобальні наукові революції і зміна історичних типів наукової раціональності: від класичної до некласичної і постнекласичної.
73. Філософські підстави наукових картин світу: системність, цілісність, складність, нелінійність - як способи розуміння єдності багатовимірності в світі.

74. Синергетика як нове світобачення.
75. Філософські основи наукових картин світу - причинність і детермінізм, простір і час.
76. Зміна підстав розуміння реальності: від незмінності до еволюціонізму.
77. Співвідношення суб'єкта та об'єкта наукового пізнання в класичному, некласичної і постнекласичної типах наукової раціональності.
78. Методологічні проблеми нелінійного природознавства як феномена постнекласичної науки.
79. Концептуальні аспекти психосінергетікі і її місце в постнеклассіке.
80. Філософські та методологічні аспекти теорії дисипативних структур і теорія зміни І.Пригожина.
81. Методологічні проблеми соціальної нелінійності.
82. Наука і освіта в інформаційному суспільстві: комунікативна природа «суспільства знання».
83. Тенденції розвитку епістемології соціального і гуманітарного знання.
84. Проблема методологічного апарату і співвідношення різних типів наукового знання.
85. Стратегії людської діяльності в умовах мультикультурності «очима»
86. постнеклассікі.
87. Постнеклассіка: філософія, наука, культура.

* Теми носять рекомендаційний характер, здобувач може взяти іншу тему, попередньо проконсультувавшись з викладачем філософії.

8. Методи контролю Форми вимірювання результатів навчання

Результат навчання	Вимірювання кожного результату навчання
Знання: <ul style="list-style-type: none"> - принципи та прийоми системного аналізу результатів досліджень; - глобальні тенденції зміни наукової картини світу; - світоглядні, методологічні та загально філософські підстави сучасного наукового знання; - основні проблеми, пов'язані з впливом науки і техніки на розвиток сучасної цивілізації та культури. 	Виступи на семінарських заняттях, відповідь на заліку та іспиті
Розуміння: <ul style="list-style-type: none"> - основних філософських проблем (буття, свідомість, цінність, матерія, людина, суспільство, природа, практика, свобода, пізнання) та специфіку їх трактування в різних філософських школах; - взаємозв'язку та взаємовідношення духовного і тілесного, біологічного і соціального начала в людині, умов формування особистості, її свободи, відповідальності за збереження життя, природи, культури; - особливостей сучасної філософії, її пліоралізм, основні способи осмислення епохи технічного розвитку та існування людини в природі. 	Виступи на семінарських заняттях, відповідь на заліку та іспиті
Застосування знань (вміння): <ul style="list-style-type: none"> - мислити на теоретичному рівні, володіти методами пізнання та творчої діяльності; - творчо, критично осмислювати явища і процеси навколоїшньої дійсності, конструктивно і аргументовано відстоювати та захищати власні світоглядні переконання, життєву і громадянську позицію; 	Усне опитування. Виконання реферату Участь у роботі круглих столів, конференцій тощо

<ul style="list-style-type: none"> - практично застосовувати отриманні знання для вирішення професійних завдань, розробки соціальних, економічних та інших проектів, організації відношень між людьми; - вести діалог та полілог як засоби вирішення сучасних соціальних, етичних, екологічних та інших проблем. - застосовувати філософські знання в дослідженні проблем тієї чи іншої галузі науки. 	
Аналіз:	Усне опитування. Виконання реферату
Синтез	Усне опитування.
Створення	Захист та оцінювання реферату Публікація тез, статей
Оцінка:	Виступи на семінарських заняттях, відповідь на заліку та іспиті

9. Критерії оцінки знань здобувачів наукового ступеню доктора філософії

Оцінювання успішності навчання здобувачів наукового ступеню доктора філософії здійснюється за 100-баловою шкалою, яка переводиться відповідно в національну шкалу («зараховано», «не зараховано»), («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЕКТС – А, В, С, D, E, FX, F).

Рівень знань оцінюється:

- «зараховано», «відмінно» А - від 90 до 100 балів. Здобувач виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, під час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

- «зараховано», «добре» В - від 82 до 89 балів. Здобувач володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

- «зараховано», «добре» С - від 74 до 81 балів – Здобувач відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, реферату та активність у науково-дослідній роботі;

- «зараховано», «задовільно» D - від 64 до 73 балів. Здобувач був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, рефератів (есе);

- «зараховано», «задовільно» E - від 60 до 63 балів. Здобувач був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, має неповний конспект з завданнями до самостійної роботи.

- «не зараховано», «незадовільно з можливістю повторного складання» FX – від 35 до 59 балів. Здобувач володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

- «не зараховано», «незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни» F – від 0 до 34 балів. Здобувач не володіє навчальним матеріалом.

Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами

Сума балів за 100-бальною шкалою	Шкала ECTS	Національна шкала	Рівень компетентності	Оцінка за національною	
				для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	високий	відмінно	зараховано
82-89	B	дуже добре	достатній	добре	
74-81	C	добре			
64-73	D	задовільно	середній	задовільно	
60-63	E	достатньо			
35-59	FX	незадовільно з можливістю	низький	незадовільно	не зараховано
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням залікового крелиту		незадовільно	не зараховано

Здобувачі вищої освіти ступеня доктора філософії здають семестровий залік в першому семестрі. Залік отримують ті здобувачі, які на заліковому занятті зробили доповідь та оформили її письмово згідно вимогам. На заліку підсумовуються результати роботи здобувача за перший семестр.

Здобувачі здають іспит з філософії, на якому оцінюються їх досягнення програмних результатів навчання (ПРН), передбачених освітньо-науковою програмою за спеціальністю 081 - Право. До іспиту допускаються ті здобувачі, які прослухали курс лекцій та отримали відповідну кількість балів за всі передбачені програмою види роботи, здали залік за перший семестр. В іспит входять 90 питань за усіма 10 темами курсу, які поділені на екзаменаційні білети по 3 питання у кожному. За кожну правильну відповідь за кожним питанням білету здобувач отримує максимально до 10 балів.

9. Рекомендована література

Основна

1. Доброправова І., Сідоренко Л. Філософія та методологія науки: Підручник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 223 с.
2. Кузь О. М. Філософія науки : навчальний посібник. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 172 с.
3. Починок Б. В., Починок В. Б. Вступ до філософії гуманітарних наук : підручник. Чернівецький національний університет, 2012. 384 с.
4. Семенюк, Е. Мельник В. Філософія сучасної науки і техніки : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 364 с.
5. Філософія науки. Етика та методологія наукового дослідження : навч.-метод. посіб. для підготовки докторів філософії «Doctor of Philosophy» (PhD) / І. Г. Утюж [та ін.]. Запоріжжя: ЗДМУ, 2018. 76 с.
6. Філософія: навчальний посібник / за ред. І. Ф. Надольного. Київ: Вікар, 1997. 584 с.
7. Штанько В.И. Философия и методология науки: учебное пособие для аспирантов и магистрантов естественнонаучных и технических вузов. Харьков: ХНУРЭ, 2002. 292 с.

Допоміжна:

1. Аристотель. Сочинения в 4-х томах. Т.1. Ред. В. Ф. Асмус. Москва: Мысль, 1976. 550 с.
2. Афанасьев О. Гуманитарные парадигмы и парадигмы гуманитарных наук. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 663-664. С. 19–26.
3. Декарт Р. Міркування про метод (щоб правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках) / пер. з лат. В. Андрушко, С. Гатальська. *Психологія і суспільство*. 2015. № 2. С. 37-46
4. Єршова-Бабенко, І. В. Психосинергетика та її місце в постекласиці. *Інтегративна Антропологія*. № 2 (18) 2011. С. 16-27.
5. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
6. Ивакин А. А. Единство бога, человека и ноосфера: философское эссе. Одесса: Фенікс, 2012. 244 с.
7. Козерод О. В. Історіографічні проблеми єврейської історії і філософії : монографія. Київ: Радуга, 2014. 192 с.
8. Кравець М. С. Філософія сталого розвитку інформаційного суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Історія. Філософія. Політологія*. 2020 № 19. С. 66-68.
9. Крижановська Т. О. Аксіологічний аспект науки. Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la I conférence scientifique et pratique internationale (Vol. 4), Paris, 5 février 2021. Vinnytsia-Paris: Plateforme scientifique européenne & La Fedeltà, 2021. С. 87-89. DOI: 10.36074/logos-05.02.2021.v4.21
10. Крижановська Т.О. Соціальні комунікації в публічному просторі. *Діалог : Медіа-студії*. 2020. №. 25. С. 78-98. DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2019.25.195596>
11. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Київ: Кондор, 2006. 206 с.
12. Кун Т. Структура научных революций / пер. с англ. И. З. Налетова. Москва: Прогресс, 1975. 288 с.
13. Надоша О. В. Теоретико-методологічний аналіз сталого розвитку у контексті сучасних дослідницьких підходів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 10, 2011.
14. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Гончарук. Тернопіль, 2014. 272 с.
15. Петроє О. Роль і місце науки в досягненні цілей сталого розвитку 2030. *Збірник наукових праць НАДУ*. 2020. Спецвипуск. Наука для цілей сталого розвитку. С. 29-33.
16. Риккерт Г. Ф. Філософія життя. Мн.: Харвест, 2000. 240 с.
17. Семенюк Е.П., Тунича Т.Ю. Що заважає практичному втіленню ідеї екологічної конституції Землі? *Вісник НАН України*. 2012, № 4. С. 30-38.

18. Соловьев В. С. Право и нравственность. Мн.: Харвест, 2001. 192 с.
19. Стадий розвиток – стан та перспективи: Матеріали Міжнародного наукового симпозіуму SDEV‘2018 (28 лютого–3 березня 2018 року, Львів-Славське, Україна). Львів, 2018. 343 с.
20. Федорова, Н.Є. Роль науки в формуванні моделі сталого розвитку національної економіки. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2015. Т.2. № 1. С. 16-29.
21. Цехмістро І. В. Голістична філософія науки. Харків: АКТА, 2003, 279 с.
22. Цофнас А. Ю. Гносеологія: учебное пособие. Одесса: Наука и техника, 2011. 248 с.
23. Цофнас А. Ю. Теорія систем і теорія пізнання: монографія. Одеса: Астропрінт, 1999. 308 с.
24. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии. Москва-Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2003, 320 стр.
25. Хаустова В. Є., Омаров Ш. А. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. *Проблеми економіки*. 2018. № 1 (35). С. 265-273.
26. Чміленко, Ф.О., Жук Л. П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Дніпро: РВВДНУ, 2014. 48 с.
27. Шейко, В. М. Кушнаренко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. Київ: Знання, 2006. 307 с.
28. Эмерсон Р. Нравственная философия. Мн.: Харвест, 2000. 384 с.
29. Эмпирік С. Три книги Пирроновых основоположений. Мн.: Харвест, 2000. 272 с.
30. Ягодзінський, С. М. Наукова раціональність і раціоналізм в освіті. *Практична філософія*. 2010. № 2. С. 62-69.
31. Heather Douglas, H. Pure Science and the Problem of Progress. *Studies in History and Philosophy of Science*. Part A. June 2014. DOI: 10.1016/j.shpsa.2014.02.001
32. Kryvtsova, N. V. & Donnikova, I. A. Anthropologization of Science: from the Subject of Cognition to the Researcher's Personality. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2020. № 18, p. 20-33. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i18.221300>
33. Laudan, L. *Science and Values. The Aims of Science and Their Role in Scientific Debate*. Berkeley, Los Angeles, London. University of California Press. 1984.

Інформаційні ресурси

1. ALEXANDRIA – бібліотека філософа. URL: <http://www.alexandria.org.ua/?fbclid=IwAR2sU8IhzAvhZ0CGJ6tLGMGCLhUr3ZhOon4Xkhs9wnBb44KQynJ8w6iZDGM>
2. Бібліотека Гумер – Філософія. URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/index_philos.php
3. Бібліотека Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. URL: <http://www.filosof.com.ua/Biblioteka.htm>
4. Електронна бібліотека кафедри філософії та методології науки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/index.html>
5. История философии: Энциклопедия. Мн.: Интерпресссервис; Книжный Дом. 2002. 1376 с. URL: http://yanko.lib.ru/books/encycl/hist_of_philosophy_encycl_gricanov.htm
6. Изборник. Електронна бібліотека. URL: <http://litopys.org.ua/kuhn/kuhn.htm>
7. Наука для цілей сталого розвитку. Спецвипуск матеріалів щорічної міжнародної науково-практичної конференції «Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку» (Київ, 2020). *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. URL: <http://zbirnyk-nadu.academy.gov.ua/issue/view/12816>
8. Логос: філософско-литературный журнал. URL: <http://www.ruthenia.ru/logos/>
9. Стадий розвиток: нова філософія мислення. Онлайн-курс Відкритого університету майдану. URL: <https://vumonline.ua/course/sustainability-new-philosophy-of-thinking/>
10. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedichnyi_slovnyk.pdf
11. Кравчик М.А. О способах конституирования сущего в европейской философской традиции. Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія.

- Політологія. Одеса:, 2017. вип. 13. с. 55-62. URL: <http://vestnik-humanities.mgu.od.ua/archive/2017/13/14.pdf>
12. Кравчик М.А. Универсализм и его модусы в религии и философии. Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія. 2016. вип. 12. с. 63-67. URL: <http://vestnik-humanities.mgu.od.ua/archive/2016/12/15.pdf>
13. Kryzhanovska T. Communicative Practices in Social Groups: Conscious and Unconscious Aspects. Problem space of modern society: philosophical-communicative and pedagogical interpretations : collective monograph. Part II. Warsaw: BMT Erida Sp. z o.o, 2019. Pp. 97 – 115. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/61814/ssoar-2019-Problem_space_of_modern_society.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2019-Problem_space_of_modern_society.pdf
14. Psylib: Електронна бібліотека. URL: <http://www.psylib.kiev.ua>
15. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/search/searcher.py?query=philosophy>